

DISCUȚII PE MARGINEA PALEOLITICULUI DE SFÎRȘIT ȘI ÎNCEPUTURILOR NEOLITICULUI NOSTRU

Nota de față este prilejuită de apariția unor însemnări privitoare la neoliticul preceramic în Balcani¹. Fiind în curent cu descoperirile din Orientul apropiat² precum și cu descoperirea de la Argissa³, rîndurile respective ne-au atras atenția, cu atît mai mult cu cît însemnările acestea se referă la unele din descoperirile noastre.

Autorul dorind să ne pună în curent cu descoperirea primului „neolitic-preceramic“ european, făcută de Vladimir Milojić în Tessalia, a socotit de a sa datorie să arunce cu acest prilej o privire de ansamblu și asupra unor descoperiri de la noi.

Cum toate descoperirile din țara noastră la care se referă, ni se datoresc, iar altele decît acestea deocamdată nu mai sînt, ne vom ocupa puțin de noua interpretare pe care autorul încearcă să le-o dea într-un cadru mai larg al gingașei probleme de înșinare a paleoliticului de sfîrșit cu neoliticul de început.

Descoperirile la care se referă în legătură cu problemele puse de aflarea „neoliticului preceramic“ de la Argissa sînt: Băile Herculane — Peștera Hoților⁴, Giurgiu — Malul Roșu⁵, Ceahlău — Dîrțu⁶ Cremenea⁷, și Cleanov — Fiera⁸. Le vom lua pe rînd, prezentînd pentru fiecare descoperire noile puncte de vedere cu care vine autorul în raport cu cele susținute de noi anterior și rezultatele ultimelor cercetări.

¹ D. Berciu, *Neolitic preceramic în Balcani*, în *SCIV*, IX, I, 1958, p. 91—100.

² Vladimir Dumitrescu, „Orașe“ neolitice din mileniul VII î.e.n. în *Palestina*, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 362—371.

³ Vladimir Milojić, *Die erste präkeramische bäuerliche Siedlung, Germania*, 34, p. 208—210, 3—4, 1956.

⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 140—146 și C. S. Nicolăescu-Plopșor și Eugen Comșa, *Microlitete de la Băile Herculane*, în *SCIV*, VIII, 1—4, 1957, p. 17—26.

⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Eugen Comșa, Gh. Rădulescu, M. Ionescu, *Paleoliticul de la Giurgiu*, în *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 223—233.

⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le paléolithique dans la République Populaire Roumaine à la lumière des dernières recherches*, în *Eacia*, N. S., I, 1957, p. 56.

⁷ Al. Păunescu, *Locuirea neolitică de la Dîrțu Ceahlău*, în *SCIV*, IX, 2, 1959, p. 265—272.

⁸ Șantierul Verbicioara, în *SCIV*, III, 1952, p. 142—147.

a) BĂILE HERCULANE

„Complexul de la Băile Herculane — zice autorul mai sus pomenit — oferă credem, suficiente elemente care să îndreptățească încadrarea sa cronologică și culturală în orizontul proto-neolitic preceramic din Balcani“¹.

Ne întrebăm, de ce complexul descoperit la Băile Herculane trebuie neapărat să meargă mână în mână atât cronologic cât și cultural cu proto-neoliticul preceramic din Balcani ? Întii, ni se spune : „Condițiile geografice și climatologice au legat în toate vremurile regiunea Porțile de Fier de Grecia“. Lăsând la o parte exprimarea necorespunzătoare prin care se confundă noțiunea de climatologie cu factorii fizico-geografici, știm că o condiție general geografică nu poate fi invocată în vederea susținerii unor legături între ținuturi atât de îndepărtate. Se poate vorbi de factorii fizico-geografici și de morfologia unei regiuni, care prin pasurile și vadurile ei înlesnesc asemenea legături. Într-o formă ceva mai potrivită am legat și noi, cum era și firesc, Băile Herculane de peninsula Balcanică. După câteva scurte considerații asupra climei, florei și faunei regiunii Băilor Herculane, subliniam : „Poziția geografică cheie a peșterii așezată la răspîntia potecilor ce leagă Oltenia cu Banatul peste plaiurile muntelui, legăturile deschise spre miazănoapte cu Transilvania și spre miazăzi cu peninsula Balcanică și Mediterana“². Pentru ca legătura între Băile Herculane și Argissa să fie întemeiată, autorul îi găsește o verigă în Muntenegru cu nivelul IV, fără ceramică, din peștera Crvena Stijena, „nivel care conține un utilaj litic microlitic, în ansamblul său similar celui de la Argissa și celui din Peștera Hoților“, amintind acolo „numeroase silexuri microlitice geometrice“³.

Care este situația din nivelul IV din Peștera Crvena Stijena ? Sub stratul III al celui mai vechi neolitic din Muntenegru urmează stratul IV împărțit de A. Benac în două : IV a și IV b. Amîndouă straturile cuprind o industrie microlitică cu numeroase lame, între care cele mai caracteristice sînt lamele cu scobituri pe tăișuri, ceea ce îl determină pe A. Benac să facă din ele o categorie de unelte speciale⁴.

Cît privește acele „numeroase silexuri microlitice geometrice“ despre care ni se vorbește, A. Benac care cunoaște situația de la Crvena Stijena, spune textual : „Aci nu se găsesc forme pur geometrice ci instrumente ce se apropie de aceste forme“⁵. Ca formă geometrică e prezent totuși, ca și la Argissa, un trapez — vîrf de săgeată cu tăișul transversal (planșa IX/13) — formă care lipsește la Băile Herculane, dar atât la Crvena Stijena IV cît și la Argissa nu există nici măcar o lamă cu muchea teșită arcuit de tipul celor de la Herculane, firul călăuză al acestei culturi.

A. Benac socotește acest complex drept un mezolitic tardiv, cu particularități locale, situat normal în cadrul mezoliticului regiunilor

¹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 94.

² C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, în *SCIV*, VI, 1955, 1—2, p. 141.

³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 94.

⁴ Alojz Benac, *Crvena Stijena — 1955 (I-IV stratum)*, în *Glasnik Sarajevo*, XII, 1957, p. 49.

⁵ *Ibidem*, p. 49.

vecine, alăturându-l mai mult de ramurile secundare ale capsianului superior periferic (iberomaurisianul, intercapsoneoliticul și intergetuloneoliticul)¹. Leagă așadar complexul de acolo de o influență nord-africană. Examinând complexele celor două descoperiri putem afirma că deosebirile între Crvena Stijena IV și Băile Herculane sînt atît de mari încît nici vorbă nu poate fi de o legătură așa precum se susține.

Intrucît la Argissa și Crvena Stijena IV s-au descoperit microlite de forme geometrice, autorul afirmă că acestea nu lipsesc nici de la Băile Herculane. Tocmai această lipsă am subliniat-o noi, nu o dată. „Lipsa totală de pînă acum a formelor geometrice” și „lipsa oricăror resturi de ceramică în nivelul microlitelor”, ne-a îndreptățit să afirmăm „că ne aflăm în fața unei comunități ce a viețuit în peșteră într-o perioadă anterioară apariției ceramicii și pietrei șlefuite, adică în perioada de sfîrșit a epocii paleolitice” și „ținînd seama de faptul că printre microlitele din Peștera Hoților lipsesc formele geometrice, faza documentată acolo, din punct de vedere cronologic, în stadiul actual al cercetărilor, este mai veche decît cel mai timpuriu neolitic”.

În continuare se afirmă în notă că „Aspectul așa-zis azilian al unor microlite pe care descoperitorii de la Băile Herculane l-au invocat pentru o datare mai tîrzie, nu poate fi considerat valabil după cum nici lipsa microlitelor geometrice nu este un argument care să ne sprijine în problema atribuirii complexului din Peștera Hoților, azilianului, fiindcă pe de o parte formele geometrice sînt frecvente în azilian iar pe de altă parte ele nu lipsesc nici la Băile Herculane”. Dar în azilian nu putem vorbi de forme curat geometrice ci doar de rare forme triunghiulare și trapezoidale. Prin industria sa — ne spune D. Peyrony — turassianul sau azilianul, aparține vechii vîrste a pietrei; este un paleolitic superior european profund modificat prin imigranții care par a fi veniți din peninsulele hispanică și italică, suferind influențe africane².

Adevăratele microlite geometrice, care par a se fi născut pe pămîntul Africei de Nord, sînt caracteristice perioadei următoare, tardenoisianului, care începe a intra din plin în neolitic, fiind tot mai frecvent întîlnit cu piatra șlefuită și ceramica. În niciun caz nu putem face o confuzie între Băile Herculane și tardenoisian, după cum nu putem face o confuzie între Băile Herculane și Crvena Stijena IV sau Argissa, unde elementul tipic geometric, trapezul tardenoisian microlitic există, denotînd prin aceasta implicit o fază mai nouă.

Cu privire la „aspectul așa-zis azilian” țin să precizez că, deși încă din primul an ne-au apărut în prima vatră de locuire sezonieră, patru lame cu muchie arcuită prin teșire, ne-am mulțumit să afirmăm că „ne aflăm în fața unei vetre de locuire anterioară primului refugiu neolitic în această peșteră”. Considerînd complexul arheologic în cauză ca datînd dintr-o „perioadă epipaleolitică”, ceream ca săpăturile viitoare să lămurească sfîrșitul paleoliticului superior, acea fază epipaleolitică descoperită pentru prima oară la noi în țară și trecerea de la epipaleolitic la neolitic.

¹ Alojz Benac, *op. cit.*, p. 50.

² D. Peyrony, *Elements de préhistoire*, ed. a 5-a, Paris, 1948, p. 117.

În raportul celei de-a doua campanii scriam : „confirmarea faptului că în cuprinsul vetrelor lipsește cu desăvârșire orice rest de ceramică, ne-a îndreptățit în 1954 să afirmăm că ne aflăm în fața resturilor materiale rămase în urma viețuirii unui grup omenesc dinainte de epoca neolitică. Singurele elemente care ne-au ajutat în 1954 la datarea complexului arheologic la care ne refeream erau uneltele. Dintre ele, mai importante din punct de vedere tipologic, erau lamele cu o margine teșită. Ținând seama de forma și mărimea lor, colectivul nostru ajunsese la concluzia că e vorba de un grup omenesc ce a folosit unelte microlitice de silex, asemănătoare cu uneltele de tip azilian. De aceea datam materialele adunate din vetrele cu microlite în perioada de sfârșit a paleoliticului superior“.

Aceeași observație o menținem și în comunicarea noastră *Microlitele de la Băile Herculane* : „Ne aflăm într-o perioadă în care mai dăinuie ultimele ecouri de prelucrarea silexului după tehnica și în formele paleoliticului de sfârșit” și „în linii generale, din punct de vedere tipologic se constată o strînsă asemănare între uneltele descoperite la Peștera Hoților și cele din cultura aziliană. Constatarea se bizuie pe existența lamelor cu marginea teșită (formă caracteristică acestei epoci) și în special pe lipsa totală de pînă acum a formelor geometrice (specifice culturii tardenoisienne). Este prima semnalare de acest gen în țara noastră, surprinsă în cele mai clare condiții stratigrafice, avînd evident o valoare științifică de prim ordin“.

După ce autorul face unele analogii între Băile Herculane și tardenoisianul III (neolitic) din Franța și cu lamele „à dos rabattu“ de la Couzoul VI și VII tot neolitice și tot în Franța, susține și unele tradiții ahrensburgiano-swideriene la microlitele noastre, fapt care „subliniază iarăși, nu numai prezența unui fond de acest gen în regiunea respectivă, dar și o datare post-mezolitică”. Ca unii ce am descoperit și prima așezare swideriană la noi în țară și ca atare trecîndu-ne prin mină un lot de peste 12 000 de piese întrebăm : În ce constau aceste tradiții ahrensburgiano-swideriene ?

Autorul mai observă că „tehnica retușei uneltelor de la Băile Herculane este neolitică“ fără a lămuri pe baza căror criterii de tehnică a prelucrării uneltelor de piatră cioplită nesezitate de noi a stabilit aceasta. Un alt argument adus în favoarea existenței unui neolitic preceramic la noi, este după autor, „fenomenul predominării lamelor mărunte față de microlite“ care ar reprezenta „un fenomen post-mezolitic“. Lamele, fie mari fie mărunte, predomină însă în orice industrie lamelară, lamele mărunte fiind și ele microlite ca și celelalte unelte.

Pe baza unor asemenea considerații „ca și altele — asupra cărora nu este locul a mai insista aci“ — complexul de la Băile Herculane e atribuit „orizontului proto-neolitic preceramic din Balcani, documentat prima dată de nivelul de la Argissa“.

Alt element în favoarea neoliticului preceramic de la Băile Herculane ar fi după autor „probabilitatea cunoașterii de către comunitatea de acolo cel puțin a *ovicaprinae*-lor, ca la Argissa“. Într-adevăr, în a doua campanie de săpături ne-au apărut în vetrele de la Băile Herculane, mai mulți dinți de ierbivor mărunț, care atît morfologic cît și dimensional

trădau sigur oaia sau capra. Cunoscînd descoperirile „neoliticului preceramic“ din Orientul apropiat puteam afirma de atunci prezența lui la Băile Herculane și am fi fost primii descoperitori ai „neoliticului preceramic“ european. Dar noi nu ne-am grăbit și am zis cu prudența cuvenită așa : „Dacă studiul paleontologic la care vor fi supuși dinții de ierbivor mărunt ne-ar confirma impresia noastră că ei aparțin oii sau caprei domestice, atunci se va ajunge la concluzia că oamenii ce au folosit vetrele de la Herculane aparțineau unei comunități premergătoare epocii neolitice care cunoștea animalele domestice, dar nu cunoștea încă olăria“. O impresie care urma să fie confirmată sau infirmată prin determinări făcute de specialiști. Problema era să știm dacă era vorba numai de capre sau numai de oi și pe deasupra caprele sau oile, sau și unele și altele, erau sau nu domestice. Dincolo de ceea ce am spus noi, că e vorba de oaie sau capră, nici Bökönyi Sandor, cunoscut paleontolog, n-a putut să ne spună ceva în plus. „*Capra sivaie Ovis*“. De ce nu s-a putut spune mai mult ? Pentru că, ne spune Bökönyi, „după cîte știm noi pe astfel de material este încă imposibil de a determina specia“. Deci și după această expertiză sîntem obligați să rămînem pe aceeași poziție de prudență pînă ce noile cercetări vor da la iveală un material mai caracteristic pentru determinare. Ca o părere personală, ținînd seama de mediul geografic și de prezența unui fragment de corn, în aceste chei ale Cernei e mult mai probabil să fi avut de-a face numai cu capre și acelea sălbatice.

Alte determinări și anume cele privitoare la microfauna vertebratelor din vetrele de la Herculane (determinări prof. Margareta Dumitrescu) ne arată aci o asociație de 11 specii de rozătoare, toate forme actuale, dintre care zece încă mai trăiesc pe teritoriul țării noastre și numai una — *Cricetulus migratorius* — s-a retras spre est. Trei din cele ce mai trăiesc la noi sînt specii stenotope de înălțime, care pot fi întîlnite astăzi pe Retezat și Făgăraș la altitudini mult mai mari : *Microtus nivalis* ocupînd o zonă cuprinsă între 1 800—2 200 m, *Microtus subterranaeus* între 2 100—2 400 m și *Clethrionomis glareolus* care coboară pînă la 700 m¹. Diferențele minime de înălțime la care trăiesc aceste specii astăzi față de înaintașii lor ce au trăit la Băile Herculane, sînt surprinzătoare. Pentru *Microtus nivalis* avem un plus de 1 600 m iar pentru *Pitymys subterranaeus* și *Clethrionomis glareolus* circa 500 m. Din aceste constatări se pot face unele considerațiuni paleobiogeografice. Ținînd seama de aceste diferențe de altitudine înseamnă că pe vremea aceea la Herculane, în plăcuta oază climatică mediteraneană, influențată în bine și de izvoarele termale radioactive, vremea era mult mai aspră decît acum. Un element alpin ca *Microtus nivalis* să fi coborît la 200 m altitudine, înseamnă că aci jos era biotopul lui caracteristic ; golul muntelui era aproape iar pe actualul gol mai dăinuiau încă zăpezile veșnice, dovadă că glaciațiunea carpatică nu luase încă sfîrșit. În sprijinul acestei susțineri vine și faptul că aceste vetre sînt situate imediat sub depunerile prăfoase, considerate de noi sigiliul paleoliticului. Cum aceste depuneri, în urma cercetărilor strati-

¹ M. Hamar, *Notă preliminară asupra faunei rozătoarelor din Retezat și Făgăraș*, în *Natura*, 5/1958, p. 85—92.

grafice din peșteri sînt atribuite celei de-a doua fază epiglaciare și anume Allerödului, vetrele de la Herculane ar putea fi încadrate Dryasului vechi.

Ținînd seamă de aceste mărunte considerații, credem că refugiile umane din Peștera Hoților s-au petrecut spre începutul epiglaciareului, vreme în care se poate vorbi de un epipaleolitic nu de un neolitic sau de un neolitic preceramic.

Determinările antracotomice pe care le așteptăm, ne vor permite să înțelegem spectul florei lemnoase din vremea aceea, iar radiocarbonul ne va oferi și cronologia absolută a vetrelor noastre.

Analizînd complexele litice ale celor trei descoperiri, evident vom găsi unele similitudini comune industriilor lamelare ale paleoliticului de sfîrșit. Dar aplicînd metoda comparativă este necesar să luăm în considerație și deosebirile care, așa cum am arătat, ne împiedică să așezăm pe aceeași treaptă Băile Herculane cu Argissa și cu Crvena Stijena¹.

Să analizăm și alte aspecte care ne pot ajuta la înțelegerea mai apropiată de adevăr, a conținutului social-economic al culturilor materiale respective și al realităților istorice din acele vremuri îndepărtate și prin astfel de analize să încercăm a pune într-o mai bună valoare istorică descoperirile noastre. Aflarea primei așezări a neoliticului preceramic european la Argissa este deocamdată prea sumar prezentată. În concret, ni se vorbește de un orizont aceramic situat sub un strat cu ceramică simplă. Conținutul orizontului aceramic e alcătuit din cenușă, pomesteală, chirpic, vetre și urme de pari, care vorbesc despre rămășițele unor case puternice locuite îndelungat. Ca industrie litică : așchii de prelucrare, lame, vîrfuri, diverse sfredele și trapeze. Nimic asemănător pînă la această descoperire în Grecia. Se afirmă apoi prezența resturilor de legume, cereale și a caprelor și oilor domestice. Întreg ansamblul ar documenta o populație sedentară preceramică. Ce legume, ce fel de cereale, ce fel de oase de oaie și capră și pe baza căror criterii legumele și cerealele sînt cultivate, iar caprele și oille sînt domesticate, toate acestea au rămas un secret al descoperitorului.

Se admite în general că în Asia anterioară s-a făcut întîi trecerea de la vînătoare și cules la creșterea animalelor și cultivarea plantelor. Aici în Asia anterioară, ia naștere acel neolitic preceramic, acea viață sedentară de agricultori și crescători de vite așezați în „sate“. Un ecou al acestor izbînzi ale omului în lupta cu natura răzbește și în Europa, la Argissa, în forma superioară a unei populații legate prin „vatra satului“ de ogoarele și imașurile obștei.

Prima deosebire care trebuie să dea de gîndit este însuși felul așezărilor. Pe cîtă vreme la Crvena Stijena și Băile Herculane e vorba de simple refugii temporare prin peșteri, la Argissa avem de-a face cu o așezare „sătească“ sub cerul liber, ceea ce nu e tot una. Locuitorii Peșterii Hoților sînt, pînă la proba contrară, numai vînători și pescari și prin nimic nu s-a făcut dovada că cei de la Crvena Stijena erau păcurari. Și la unii și la alții nu poate fi vorba de o viață sedentară. Tocmai caracterul sezonier al acestor vetre l-am subliniat noi. Pe populația sedentară — primii producători de hrană vegetală și animală — o interesa îndeosebi terenurile

¹ Dr. Srécke Brodar, *K odkritju kamenih industrij ob Usori* (Zur Entdeckung der Steinindustrien an Usora), în *Glasnik Serajevo*, VIII, 1953, p. 225—236.

agricole și pășunile. În peșteri putem găsi apariția creșterii animalelor și culesul. Deosebirea între un fel de viață și celălalt este evidentă, de aceea nu socotesc cătuși de puțin potrivită alăturarea Băilor Herculane de Argissa tessaliană.

Ce putem totuși spune pentru a fi mai aproape de adevărul istoric în legătură cu vetrele de la Băile Herculane? O observație a arheologului P. I. Boriskovski că între microlitele de la Herculane, caracteristice paleoliticului superior și epipaleoliticului, exista o categorie de unelte, un fel de dălțițe, duce industria silexului de aci, mai jos de ceea ce cunoaștem noi pentru neoliticul timpuriu.

În concluzie, prin lipsa formelor geometrice, industria silexului de la Băile Herculane este sigur mai veche decât cea de la Argissa și de Crvena Stijena IV. Prezența vîrfurilor cu muchia arcuită, alătură totuși această industrie de azilian. Or, de un azilian clasic de tip apusean nu putem vorbi, de un azilian pontic cu atât mai puțin, fiindcă el nici nu există, în Crimeea fiind vorba de un vechi tardenoisian. Ca timp sîntem în faza de tranziție de la glaciari la actual, iar cultural într-o fază precis pretardenoisiană, pe care fără teamă de a greși o putem considera provizoriu, drept un azilian local, care și-a găsit recent unele puternice analogii chiar la Crvena Stijena, dar nu în stratul IV ci mai jos în straturile VIII—IX, unde vîrfurile de lamă teșită arcuit este firul conducător al complexului. Asociația faunistică: *Lepus timidus*, *Marmota marmota*, *Arvicola scherma exitus*, *Microtus arvalis*, *Microtus nivalis*, *Apodemus flavicollis*, *Cervus*, *Bos* sau *Bison*, *Capra ibex*, și *Lagopus lagopus* lipsită de *Ursus spalaeus* pledează pentru începuturile holocenului, nu pleistocenul cel mai recent așa cum o încadrează paleontologul Rakovec¹.

b) GIURGIU — MALUL ROȘU

Ezitatea noastră de a atribui descoperirile de la Malul Roșu, fie paleoliticului superior final, fie epipaleoliticului sau zorilor Campignanului a creat, spune D. Berciu, „o vădită confuzie“ și afirmă că „Tehnica și formele unor unelte finisate sau în curs de prelucrare sînt neolitice“, dînd ca exemplu singurul nucleu publicat de noi, care seamănă cu unul descoperit în stratul Criș de la Piscul Cornișorului.

Iată, dacă-i vorba de analogii între nuclee cu negative de detașări lamelare, se poate călători cu nucleul acesta pe tot globul, de la începuturile paleoliticului superior pînă la populațiile actuale înapoiate. Bănuind unele analogii între două forme banale de nucleu, autorul se grăbește să tragă o concluzie. Dar noi nu credem în aceste similitudini. Așezînd față în față cele două nuclee, este sigur că vom sesiza unele deosebiri care vor duce la concluzia că nu este bine să se folosească dintr-un întreg complex doar o singură categorie de obiecte, aducîndu-le în sprijinul unor teorii. Avem în depozit 1 444 piese care ne-au trecut prin mîna și au fost atent examinate, dar unelte în curs de prelucrare noi nu am găsit.

¹ A. Benac-M. Brodar, *L'Abri Rouge — 1956* și I. Rakovec, *Les mammifères pléistocènes de l'abri „Crvena Stijena“ près de (Petrovici Monténégro)*, în *Glasnik Sarajevo*, XIII, 1957, p. 75, pl. XXVII.

„Un complex asemănător celui de la Giurgiu“, spune autorul că avem în Bosnia pe Usora. A face analogii între Malul Roșu și industria de pe Usora nu e numai o simplă greșeală ci dovada netăgăduită a necunoașterii totale a problemei. Pentru a documenta asemănarea dintre Usora și Malul Roșu, autorul alege câteva din cele 47 de piese publicate, care alcătuiesc complexul reprezentativ de la Usora, selecționat din 4 180 piese descoperite și le alătură de Malul Roșu. Brodar cu prudența respectivă, sprijinit pe observații stratigrafice, vede și el asemănări între descoperirile de pe Usora cu paleoliticul lchmului austriac, cu protoaurignacianul cvarțitic din Moravia, cu atelierelor de obsidiană din Slovacia vestică, cu epipaleoliticul cu unelte grosolane din sudul Germaniei — Jura francona — și ne amintește să nu uităm nici descoperirile bulgare dintre Varna și Belev-Gebedze și altele. Dar ceea ce a uitat să ne amintească autorul nostru e prezența formelor foliacee, bifaciale, lucrate în cea mai tipică tehnică szeletiană (planșa IX și X) a vîrfurilor triunghiulare de aspect mustertian și a tehnicii de cioplire clactoniană, caracteristici, pe care Brodar le subliniază și recapitulînd, încheie cu cuvintele : „nu este încă posibil să se dea un verdict final asupra industriei pietrei de la Crkvina II“ de pe Usora. Cu probabilitate crede că piesele descoperite în lutul roșu de dedesubt ar putea fi paleolitice-musteriene și aurignaciene, luîndu-se în considerație și o „cultură mezolitică de piese grosolane“. Socoate această cultură mai veche decît cultura Butmir și așteaptă de la cercetările viitoare rezolvarea în aceste localități a importante probleme a unei „culturi de trecere spre neolitic“. În vreme ce Brodar prudent a formulat două ipoteze, una în favoarea unui paleolitic mustertian și aurignacian și alta care, socotește el, ar putea fi luată tot atît de bine în considerație — un mezolitic cu piese grosolane — D. Berciu, pe baza unor fragmente ceramice pe care le numește „neterminabile“, găsite acolo, afirmă că Usora „în urma descoperirilor din Balcani se încadrează în același orizont protoneolitic“ și dacă se încadrează orizontului protoneolitic nu înțelegem de ce „problema asocierii ceramicii de pe Usora cu silexurile de acolo, rămîne încă deschisă“ așa cum se afirmă în notă.

Pentru susținerea protoneoliticului balcanic, se mai aduce un argument pe care de asemenea nu-l putem lua în considerație. În Iugoslavia, la Subotica, apare un „orizont cu ceramică uscată numai la soare“, orizont care „documentează prezența unui orizont protoneolitic ceramic foarte vechi, care începe acum a fi identificat în Balcani și care corespunde de asemenea celui cu ceramică primitivă din Orient“.

Problema industriei de pe Usora se pune însă cu totul altfel. Ne aflăm în fața unui aurignacian inferior sub cerul liber, ca în Slovacia la Zamarovșce, la noi la Ceahlău — Cetățica în Moldova, la Saligni în Dobrogea și la Iosășel în Transilvania. Așchiile de aspect clactonian, cu bulbul de percuție prominent, cu valurile concentrice largi, cu unghiul larg deschis al planului de lovire față de linia de desprindere, care la unele din piese trece peste 120°, unele cu planul de lovire fațetat și vîrfurile musteriene, toate converg către începuturile paleoliticului superior. Trimiterea la Belev Jerezo este total greșită. Dacă autorul s-ar fi interesat la sursă nu la rezumatul german al lucrării lui Brodar, urde datorită unei

greșeli de tipar apare Belevo-Jerezo, în loc de Belevo-Gebedze¹ — n-ar fi apărut nici numele stîlcit — și ar fi observat că trimiterea lui Brodar nu-i potrivită întrucît aci avem de a face cu un aurignacian oriental tîrziu, un constenkian. Pentru analogii, noi am citat nepotrivit: Polianov-Jar de la Komarovo care e neolitic. Am făcut apoi o legătură cu Miniovski-Jar de pe Doneț de lîngă Izium și Puškari a lui P. P. Efimenko². Asemănarea găsită de noi se sprijinea pe un citat din P. P. Efimenko. „În aceste locuri — spune savantul sovietic — s-au descoperit rămășițele unei tabere care se caracterizează prin predominarea uneltelor care nu sînt confecționate din lame regulate bine conturate ci din așchii din cremene, mai mult sau mai puțin masive, precum și prin unelte de tip nucleoidal. Un anumit loc îl ocupă aci și elementele tehnicii paleolitice tîrzii (lamele și altele), dar în general inventarul de cremene nu mai are caracterul microlitic, ci unul macrolitic însă sub forma lui cea mai timpurie. E interesant că printre diferitele silexuri prelucrate în aceste așezări se găsesc foarte rar unelte de tip neolitic bine conturat, iar în așezarea de la Miniovski-Jar s-a găsit un vas de lut primitiv cu fundul ascuțit“. Și am fost de acord cu Efimenko, numai cu rezerva că noi am zis pentru Malul Roșu, paleolitic superior final.

D. Berciu afirmă că „Recent, descoperirile de la Izium au fost inseriate în grupa de la Murzak-Koba, arătîndu-se asemănările acestei grupe de tranziție spre subneoliticul pontic (respectiv orizontul ceramic mai avansat al protoneoliticului nostru) cu mezoliticul și în special cu neoliticul preceramic din orientul apropiat, îndeosebi cu cel de la Karim Shahir din Irak“.

Să încercăm a descifra aceste afirmații. Descoperirile de la Izium sînt inseriate grupei Murzak-Koba din Crimeea. Ce reprezintă însă Murzak-Koba? O grupă de tranziție spre subneoliticul pontic, care la rîndul său nu este altceva decît un orizont mai avansat al protoneoliticului nostru. La sfîrșitul frazei, fără legătură însă cu începutul, se face legătura grupei Murzak-Koba cu „mezoliticul și în special cu neoliticul preceramic din orientul apropiat îndeosebi cu cel de la Karim-Shahir din Irak“.

Dar a face analogii între industria macrolitică de la Malul Roșu cu Murzak-Koba din Crimeea, înseamnă a nu cunoaște descoperirea lui Bibicov acolo. Marija Gimbutas, pe care o citează autorul spre a-și susține afirmațiile, ne dă în figura 5, nouă piese de la Murzak-Koba, între care patru trapeze microlitice. O legătură între formele geometrice microlitice-trapezoidale de la Murzak-Koba cu așchii macrolitice de la Malul Roșu nu poate exista. Dacă și-ar fi aruncat ochii la tabloul de la pagina 10 a lucrării Marijei Gimbutas, ar fi văzut că Murzak-Koba e trecut la tardenoisian³. Precizarea făcută de Efimenko că „în general inventarul de cremene nu mai are caracterul microlitic ci unul macrolitic“, exclude confuzia cu așezările de pe dunele din raionul Izium, pe baza cărora autorul leagă Malul Roșu de Murzak-Koba. Într-adevăr unele descoperiri de pe dunele

¹ J. Petrbock (Prag) und J. Skutil (Brünn), *Belevo-Gebedze, ein neuer paläolithischer Fundplatz in Bulgarien*, in *Quartär*, IV, p. 170—175.

² P. P. Efimenko, *Первобытное общество*, ed. 3, Kiev, 1953, p. 635.

³ Marija Gimbutas, *The Prehistory of eastern Europe, American school of prehistoric research peabody museum, Harvard University, Cambridge, 1956.*

de la Iziurm aparțin sigur tardenoisianului și între ele și Murzak-Koba se pot face analogii, dar nu la acestea se referea Efimenko pe care l-am citat noi. E vorba de macrolitele de la Pușcari și Miniovski-Jar de pe Doneț, aproape tot de Iziurm. Macrolite ca la Malul Roșu, nu microlite tardenoisiene ca la Murzak-Koba și Iziurm. De aceea tardenoisianul de la Iziurm și Murzak-Koba „nu poate fi socotit un orizont mai avansat al protoneoliticului nostru“ care nu înțelegem ce ar putea reprezenta. Dacă prin acest protoneolitic al nostru se înțeleg descoperirile de la Dîrțu-Cremenea, socotite greșit de D. Berciu drept un protociș, cu atât mai mult nu se poate admite că „subneoliticul pontic“ — tardenoisianul — nu este altceva decît un preneolitic sau un epipaleolitic, căruia în virtutea inerției i se mai spune și mezolitic. Și în orice caz analogiile cu Karim-Shahir sînt excluse. Aici însă nu este o lipsă a lui D. Berciu. Consider că Marija Gimbutas nu a fost prea fericit inspirată cînd alătură tardenoisianul pontic de la Murzak-Koba de descoperirile de la Karim-Shahir. Cercetătorii sovietici au subliniat mai demult lipsa macrolitelor în Crimeea. Or, la Karim-Shahir ele nu lipsesc. Ba ceea ce trebuie reținut este faptul că aci s-au descoperit unelte masive cu tăișurile șlefuite. Se șlefuiua și unele podoabe ca brățări. Tot acolo s-au găsit rîșnițe și piese de seceri care documentează culesul premergător începuturilor de cultivare a plantelor. Este apoi prezentă oaia și capra domestică sau semidomestică. În schimb nu se cunoaște ceramica¹.

Considerînd că cele arătate mai sus fixează orizontul de la Malul Roșu în orizontul protoneolitic preceramic, autorul renunță la analogii tipologico-cronologice din cercul nordic găsind totuși analogii între Malul Roșu și iarăși acel Cuzoul VII din Franța.

Ultimele cercetări la Malul Roșu au schimbat total unele din primele noastre puncte de vedere. Și trebuie să recunoaștem că la începuturile cercetărilor noastre asupra cuaternarului, am luat greșit drept bun un studiu geologic ce apăruse recent pe atunci și în care terasa inferioară a Dunării de la Malul Roșu era considerată holocenă², după cum recunoaștem că s-a interpretat greșit oecologia gasteropodelor de acolo. Or, *Pupila muscorum*, *Jamnia microstragus* și *Hellicela striata* nu reprezintă o asociație de regim de stepă uscată cum s-a afirmat ci, dimpotrivă, o asociație de climă mai aspră.

Că la Malul Roșu ne aflăm în fața unor ateliere sezoniere unde se pregăteau nuclee pentru schimb, nu mai rămîne nici o îndoială.

Pentru stabilirea poziției stratigrafice geocronologice a stratului de cultură s-au făcut apoi observații în opt puncte pe întreg întinsul așezării, constatîndu-se că pretutindeni rămășițele de prelucrare ale uneltelor se află numai în loess curat sub stratul negru vegetal, actual, oscilînd între 80 — 150 cm adîncime. În două din aceste locuri, V — VII, deasupra stratului atelierelor cu circa 50 cm mai sus, au apărut și unele așchii mărunte din alt silex, fapt care documentează alt nivel de locuire mai tîrzie. Stratul

¹ I. P. Franțev și colaboratori, *Istoria universală*, vol. I (trad. rom.), București, 1958, p. 115.

² E. Liteanu și T. Brandabur, *Geologia Cîmpiei getice meridionale dintre Jiu și Olt*, An. Com. Geol., XXX, București, 1937, p. 213—239.

atelierelor se înscrie așadar în partea superioară a loessului tânăr aparținând ultimei oscilații glaciare a ultimei glaciațiuni, fapt confirmat și de geomorfologii P. Coteț și Ion Ilie. Concluziile prof. P. Coteț sună astfel : „Ca vîrstă, considerăm depunerile loessoide ale terasei Giurgiu ca aparținînd pleistocenului superior și în mod comparativ cu terasele Oltului, mai nouă decît terasa Stoienești, datată ca Würm II; deci aceste depozite pot fi considerate ca fiind de vîrstă Würm III.

Solul ce acoperă acest depozit loessoid constituie partea cea mai nouă a depunerilor cuaternare și deci îl considerăm holocen. În concluzie, depozitul loessoid în care s-au descoperit silexurile aparține Würmianului III“.

Concluziile lui I. Ilie : „Nisipurile de la bază aparțin interstadiului Würm II — Würm III, iar loessurile stadiului Würm III. În acest fel ne explicăm și adîncirea ulterioară a Dunării care tăindu-și albia actuală, o dată cu topirea ultimilor ghețari a format fruntea terasei de 8 — 12 m“.

Din punct de vedere arheologic astăzi, în înțelegerea actuală asupra paleoliticului nostru, Malul Roșu nu poate reprezenta decît un ecou întîrziat al tehnicii lamelare aurignaciene mijlocii, care se va păstra puternic mai apoi, după părerea noastră, în neolitic.

c) DIRȚU

După argumentele aduse în favoarea prezenței neoliticului pre-ceramic atît la Băile Herculane cît și la Giurgiu, amîndouă crezute cu puțin mai înainte mezolitice, în continuare autorul crede a afla mezoliticul nostru pe valea Bistriței la Dirțu, Ceahlău și apoi la Fiera-Cleanov.

Astfel ni se spune că „prin poziția sa stratigrafică, nivelul Protocriș de la Dirțu subliniază prezența unui orizont mezolitic și continuitatea nemijlocită față de acesta a celui protoneolitic final de tip Protocriș“, adăugînd că utilajul litic de la Ceahlău are „legături genetice foarte puternice cu orizontul mezolitic de tradiție epigravettiană est-europeană dar și cu microlitele orizontului protoneolitic pre-ceramic din Balcani...“.

Deși cunoaștem foarte vag industria litică a protoneoliticului pre-ceramic din Balcani, cunoaștem însă în toată complexitatea lui pe faze de dezvoltare, aurignacianul superior oriental, pentru care se folosește și termenul gravettian, pe care noi începem a-l numi kostenkian. Avem în depozit, nu cîteva așchii, lame și trapeze ca la Argissa, unde trapezul se vede a fi firul călăuză, ci cîteva zeci de mii de piese care îmbracă toată gama atît de bogată a uneltelor paleoliticului superior și nu este o întîmplare că trapezul lipsește. Ne întrebăm dar, care sînt microlitele orizontului protoneolitic pre-ceramic din Balcani descoperite în zisul „protoneolitic final de tip protocriș“ de la Dirțu? Apoi, care este orizontul mezolitic de tradiție epigravettiană est-europeană de care noi încă nu am auzit? Din cele afirmate de către D. Berciu, acest mezolitic ar trebui să-l avem chiar la Dirțu. Dar atît în neoliticul de început descoperit acolo, cît și în straturile mai vechi, noi avem prezente fazele de dezvoltare ale aurignacianului superior estic, ale aceluia nepotrivit zis gravettian oriental, care trăiește nu supraviețuiește, în forme aproape neschimbate, de la sfîrșitul stadiului Würm II, pînă primește primele influențe neolitice. Este un

paleolitic superior în toată puterea cuvîntului, un paleolitic care deși pătrunde în holocen, nu putem să-l numim nici măcar epipaleolitic, întrucît el rămîne o cultură paleolitică pură pînă în momentul cînd prin contaminare devine un neolitic timpuriu. Prudent, noi am socotit descoperirea de la Dîrțu „drept un neolitic timpuriu premergător culturii Criș” sau „o fază neolitică timpurie premergătoare tipogenetic Crișului”. Ținînd seama de poziția stratigrafică a ceramicii și de faciesul litic cu care se asocia, neoliticul nostru și-a asigurat niște rădăcini mult mai adînci decît cele cunoscute. Numai că, fără a se studia problema în ansamblul ei și fără cunoașterea materialelor și mai ales a condițiilor de descoperire, se fac în notă afirmații care nu au nimic de-a face cu realitatea. Mă voi referi numai la una dintre acestea. D. Berciu ne vorbește de „procedeul amestecului de cioburi pisate în pasta vaselor”. Dar unul din buletinele de analiză la microscop, redactat pe baza șlifului respectiv, ne spune că proba are un aspect de argilă nisipoasă cu structură psamo-aleuro-pelitică, cuprinzînd 70 % pelite, 25 % aleurite și 5 % psamite. Masa fundamentală ce reprezintă circa 3/4 din probă, este colorată în brun-roșcat, iar pe alocuri prezintă pete colorate brun-negru. Această diferență de culoare se datorește fragmentelor litoclastice cu aspect de argilă preexistente, incluse în această masă ce diferă între ele din punct de vedere granulometric. Structura elementelor litoclastice este mai fină iar în unele fragmente această structură este mascată de culoarea negricioasă care acoperă mineralele componente incluse, încît aceste fragmente apar ca o pată neagră foarte greu de examinat. În general mineralele care compun proba de ceramică, cît și cele care iau parte la alcătuirea fragmentelor, sînt colțuroase iar cele lamelare și solzoase sînt neorientate, formînd agregate caracteristice ililitului și sericitului cu culori vii și cu extincții diferite. În probă nu se observă o bună compactizare. De remarcat că mineralele din masa fundamentală cît și cele din fragmentul litoclastic n-au suferit transformări sub influența căldurii.

La începuturile ceramicii nu putem vorbi nici de o frămîntare, nici de o dospire, și nici de o ardere perfectă a lutului, deci nu putem pretinde să avem o pastă uniformă. Frămîntarea nefiînd perfectă, în sînul pastei rămîn anumite cocoloașe mărunte, grupe nedezintegrate complet prin umezeală și frămîntare. La ardere ele reacționează mai greu, fiind mai îndesate decît pasta topită și căldura nu reușește să pună în valoare elementele feroase spre roșu ca în pasta obișnuită din jur, în care toate elementele constitutive au fost dislocate prin frămîntare. Aceste cocoloașe reacționează evident mai greu la dezintegrare, rămînînd deci mai negre.

Un alt argument că în această pastă nu e vorba de cioburi pisate ci de mărunte cocoloașe de argilă, sînt golurile documentate prin dungile albe din jurul lor. La un obiect ceramic avem obișnuit două contractări : prima la uscare, a doua la ardere. Cocoloașele prin concentrarea lor, contractă mai puțin decît pasta moale diluată în care sînt înglobate și ca atare în jurul lor vom avea goluri.

Am făcut această paranteză tehnică pentru a scoate din circulație afirmația că în pasta ceramicii primitive de la Ceahlău, ar exista cioburi pisate, fapt care a îndreptățit pe unii cercetători să se îndoiască de vechimea ei.

d) FIERA-CLEANOV

Despre aceasta D. Berciu scrie : „în lumina descoperirilor din ultimii ani și a studiilor apărute recent, nouă ni se pare că trebuie reluată și problema de la Fiera-Cleanov și revizuită în raport cu cele stabilite de cercetătorii de la Dîrțu și de la Cremenea în sensul că pe dealul Fiera de la Cleanov, poate să fi fost un nivel foarte subțire de locuire mezolitică târzie, pe care l-au spălat apele din cauza înclinării pantei și peste care s-au așezat purtătorii culturii Verbicioara I a, în care întîlnim după cum se știe un puternic fond microlitico-mezolitic de bună tradiție. Însăși excepționala bogăție de microlite de la Fiera pune sub semnul întrebării atribuirea în totalitatea lor culturii neolitice cu ceramica de acolo în afară de faptul că în ansamblu aceste microlite prezintă un aspect dublu de elemente vechi alături de altele noi”. În nota 7 adaugă : „aici se prezintă o situație similară celei de la Dîrțu”.

O simplă afirmație nu-i însă de ajuns. Și noi am crezut multă vreme în puritatea complexului litic de acolo. Numai că îndoiala a încolțit o dată cu faptul că alături de aceste microlite considerate mezolitice, apăreau și unele fragmente ceramice lucrate dintr-o pastă foarte primitivă. Și după ce mezoliticul oltean a fost acceptat pînă și în ședințele unor congrese internaționale, buna credință ne-a îndreptățit să scriem în ultima prezentare a descoperirilor de suprafață, că „aici, credem noi, s-ar putea rezolva, grație stratigrafiei, problema ceramicii asociată cu industria microlitică și totodată și problema geologică a epocii căreia aparține această industrie”. Săpăturile au confirmat din plin impresia : microlitele au fost descoperite în asociere cu ceramica și piatra șlefuită.

Pe dealul Fiera s-a descoperit chiar groapa unui bordei în care s-a aflat întreg ansamblul microlitic alături de ceramică, de piatra șlefuită, de un fragment de rîșniță mică și o jumătate de prisnel de fus. Admițînd chiar acțiunea de spălare a apelor asupra pretinsului mezolitic, totuși complexul de pe fundul bordeiului de la Fiera, a prins în sinteză întreg faciesul cultural contemporan de acolo.

Aspectul dublu al microlitelor de la Fiera în care D. Berciu vede „elemente vechi, alături de cele noi” stă în bună măsură în picioare, dacă ne referim la descoperirea unor piese paleolitice aci și chiar altele mai noi decît. cele ale complexului Fiera. Ca să acordăm credit afirmației sale, D. Berciu urmează să ne spună care sînt criteriile pe baza cărora a putut stabili cele două categorii. Care sînt tipurile primei categorii și care sînt ale celei de-a doua, forme, materie primă, patină ? Astfel afirmația sa nu poate fi luată în considerație.

Pentru industria lamelară de la Fiera găsim suficiente analogii. Lamaele sînt simple lame pe care le întîlnim pretutindeni și tot atît de obișnuite sînt și răzuitoarele, care prin microlitismul lor nu pot vorbi decît de persistența unor forme epipaleolitice pe care le întîlnim frecvent în asemenea culturi. La Fiera, între atîtea mii de piese nu s-a găsit măcar o singură dăltiță, lipsește lama cu latura teșită precum lipsesc și formele geometrice. Nu s-a găsit niciun segment măcar, iar singurul trapez descoperit pe marginea așezării, este o apariție străină ce nu poate fi inclusă în complexul de la

Fiera, fiind lucrat din alt silex decât al pieselor aparținând complexului Fiera. Apar în schimb în număr impresionant vîrfurile de tip Fiera, rar cunoscute în alte culturi. Aceste vîrfuri de săgeată sînt lucrate obișnuit pe frînturi de lame sau pe așchii susceptibile de a fi transformate în unelte de acest gen. Ele păstrează la bază o parte lată din care pornește un vîrf ascuțit, obținut prin îndreptări mărunte, marginale, abrupte, pe amîndouă laturile lăsînd impresia falsă că ne aflăm în fața unor vîrfuri pedunculate. Oricîte asemănări s-ar încerca să se facă între vîrfurile de tip Fiera și cele de tip Swidri, Chwalibogovice, Arhensburg sau Lyngby, vîrfurile Fiera au o caracteristică total deosebită.

Încă mai demult s-a făcut observația că nu trebuie confundat vîrfurile de tip Swidri cu unelte similare al căror vîrf lipsește întotdeauna sau pare frînt, păstrînd doar vîrfurile lucrate potrivit aceleiași tehnici. Alte observații ne permit să considerăm așa-zisul peduncul drept adevăratul vîrf. Majoritatea acestor vîrfuri ascuțite puteau fi prinse ușor într-o tije, grație părții lor inferioare mai largi. În sprijinul acestei păreri, menționăm că toate vîrfurile de la Fiera nu prezintă nici o îndreptare în partea inferioară mai largă, îndreptare care de altfel nu avea nici un rost pentru că această parte nu servea decât la prins în tije. Vîrfurile, considerat greșit peduncul, interesa; de aci atenția pusă în realizarea lui. Unele piese concludente care întăresc această ipoteză au în partea lor de bază — unde ar fi trebuit să existe presupusul vîrf triunghiular rupt — tocmai bulbul de percuție cu planul de lovire, fapt care pledează în favoarea tezei susținute mai sus.

Răzuitoarele scurte și oblice, ca și tehnica realizării vîrfurilor de tip Fiera, duc implicit la o legătură cu swiderianul superior — chwalibogovicianul. E vorba de o persistență tîrzie a unei tehnici epipaleolitice adusă pe meleagurile oltene de un trib de vînători nordici, care în peregrinările lor spre sud luaseră de mult contact cu noile forme de viață neolitice. Mulțimea vîrfurilor de săgeată, ceramica primitivă în amestec cu pleavă, piatra șlefuită, rîșnița, prîsnelul de fus, locuința bordei și documentarea culturii meilului și alacului ca și unele resturi din dentiția unor animale rumegătoare — oaia și boul — arată că locuitorii de pe dealul Fiera, cu tot caracterul social-economic predominant vînătoresc, se aflau în faza de trecere de la vînătoare și cules către cultivarea primitivă a cerealelor și creșterea vitelor¹.

Dacă putem admite că această insulă izolată a culturii Fiera derivă din chwalibogovicianul, singura cultură cu care se pot face unele analogii, trebuie să presupunem că depărtarea de aria nordică de răspîndire și schimbarea suferită de vîrfurile de săgeată prin transformarea pedunculului în vîrf și părăsirea dălțiței, au cerut timp. Iar întîlnirea acestor purtători de cultură epipaleolitică cu neoliticul timpuriu, în înaintarea lor spre sud să nu ne surprindă.

În mod categoric, faciesul de la Fiera este mai vechi decât Verbicioara I a, care mai păstrează doar un slab ecou a ceea ce fusese altădată vîrfurile de săgeată tip Fiera. Mulțimea acestui soi de săgeți Fiera față de numărul

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Industries Microlithiques en Olténie*, în *Dacia*, VII—VIII, București, 1941, p. 1—12.

lor infim descoperit la Verbicioara I cît și frapanta deosebire între materia primă din care erau lucrate, sînt observații care sprijină teza noastră.

În încheiere trebuie să recunoaștem că nici noi nu am reușit în trecut să prezentăm aceste descoperiri în cadrul istoric pe care îl meritau. În fața unor aspecte atît de neașteptate și izolate ne-am mulțumit doar să le punem în discuție, lipsindu-ne îndrăzneala și perseverența în a urmări problemele ridicate de aceste descoperiri. Deși afirmațiile lui D. Berciu, așa cum am arătat, nu țin seamă de o sumă întreagă de realități, ce nu pot fi lăsate deoparte lui îi revine însă inițiativa de a fi făcut o încercare în direcția unui studiu mai larg comparativ asupra acestor descoperiri, care deși confuz și lipsit de suficientă orientare și înțelegere, ne-a dat totuși prilejul de a relua în discuție problemele legate de descoperirile din aceste locuri. Fără îndoială prin cele de mai sus noi am reușit doar să combatem o poziție neîntemeiată aducînd unele precizuni. Ne aflăm în fața unor descoperiri cheie în problema paleoliticului de sfîrșit și începuturile neoliticului nostru și departe de noi gîndul că lămuririle ce am adus sînt într-un totul satisfăcătoare. De aceea este necesar să se facă cercetări complexe de verificare în toate aceste așezări. Pe lîngă arheologi să fie prezent geologul, geomorfologul, paleontologul și paleoclimatologul. Este necesar să se execute sondaje restrînse, încheindu-se protocoalele respective asupra celor constatate, incluzîndu-se și opiniile separate, motivate, ale acelor care nu sînt de acord cu observațiile de teren. În sfîrșit trebuie să se reție, în afară de dovezile arheologice, toate materialele care urmează să fie date la analize și determinări, materiale ce ar înlesni înțelegerea problemei.

G. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

ДИСКУССИИ ПО ВОПРОСУ ВЕРХНЕГО ПАЛЕОЛИТА И НАЧАЛА НЕОЛИТА В РУМЫНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор подробно обсуждает утверждения Д. Берчу в статье „Докерамический неолит на Балканском полуострове“, опубликованной в SCIV, IX, 1958, стр. 91—100, о существовании в Пещера-Хоцилор (Баиле-Геркулане) и в Малул-Рошу (Джурджу) докерамического неолита, а также и возможность существования мезолита в Чахлэу-Дырцу и Клянов-Фиера.

При поддержке аргументов и ссылок на цитируемые самим Д.Б. работы, автор устраняет ряд необоснованных утверждений, которыми Д. Берчу доказывает существование в Румынии докерамического неолита и так называемого мезолита. Так, сближение между микролитическим комплексом в Баиле-Геркулане с Аржиссой — Фессалия и с Чрвена-Стижена IV — Черногория отпадает, вследствие отсутствия в Баиле-Геркулане геометрических форм и наличия наконечников азийско-

го типа, совершенно отсутствующих в прочих двух поселениях. Отсутствие геометрических форм относит очаги из Пещера-Хоцилор к дотарденоазскому периоду, а микрофауна говорит в пользу конечной ледниковой фазы, вероятно, древнего Дриаса. Добавив к вышесказанному и то, что не было обнаружено палеонтологического доказательства существования прирученных животных, можно говорить лишь о наличии в Баиле-Геркулане конца верхнего палеолита, а не о докерамическом неолите.

Сближение находок в Джурджу — Малул-Рошу с открытиями в Усоре в Черногории, Белево-Гебедае — в Болгарии, в Иаюм и Мураак-Коба в СССР и в Карим-Схахире в Ираке совершенно исключается и настаивать на подобном сближении не приходится, так как в Усоре констатируется начало верхнего палеолита с двусторонними формами селетинской техники, в Белево-Гебедае — верхний восточный палеолит, в Иаюме и Мураак-Коба — тарденоазский период, а в Карим-Схахире — докерамический неолит. Культурный слой в Малул-Рошу находится в окончательных лессовидных отложениях последнего раннего лесса, представляя собой мастерские для обработки кремня. Здесь имеется налицо поздняя отщепная ориньякская техника, возможность же существования докерамического неолита, относящегося к ледниковому периоду Вюрм III, исключается.

Также отпадает и возможность существования в Дырцу так называемого мезолита, так как здесь имеется верхний восточный ориньякский период, который длится вплоть до стыка его с ранним неолитом, предшествующим наиболее древним, известным в Румынии до настоящего времени, доказательствам кришской культуры.

Что же касается фиерской культуры, то и здесь имеется налицо ранний неолит, когда уже были известны керамика, шлифованные камни и первобытное растениеводство. Найденные совместно с керамикой и шлифованными камнями микролиты как в культурном слое, так и в яме от землянки, представляют собой ни что иное как характерную особенность конца верхнего палеолита. К тому же до настоящего времени нет никаких доказательств существования в Румынии так называемого мезолита, доказано лишь существование культур конца верхнего палеолита и продолжение существования микролитических традиций в раннем неолите.

DISCUSSIONS AUTOUR DU PALÉOLITHIQUE FINISSANT ET DU NÉOLITHIQUE EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'auteur discute en détail les affirmations contenues dans l'étude de D. Berciu relative au « Néolithique précéramique dans les Balkans », parue dans SCIV, IX, 1958, 91—100, où l'auteur de l'article en cause soutient l'existence d'un néolithique précéramique à Baile Herculane

(dans la caverne dite Peștera Hoților) et à Giurgiu (au lieu dit Malul Roșu), ainsi que la possibilité de l'existence d'un mésolithique à Ceahlău-Dîrțu et à Cleanov-Fiera.

Se fondant sur des arguments tirés des travaux cités par D. Berciu lui-même, l'auteur réfute ici une série d'affirmations injustifiées sur lesquelles D. Berciu fonde l'existence du néolithique précéramique ainsi que celle d'un soi-disant mésolithique en Roumanie. Ainsi, le rapprochement qu'il fait, entre le complexe microlithique de Băile Herculane avec Argissa (Thessalie) et Crvena-Stejena IV (Monténégro), doit être écarté par suite de l'absence de formes géométriques à Băile Herculane et de la présence de pointes du type azillien, totalement absentes des deux autres stations. L'absence des formes géométriques place les foyers trouvés à Peștera Hoților dans le prétardenoisien, tandis que la microfaune plaide en faveur d'une phase épiglaciaire, probablement le Dryas ancien. A considérer, en sus, le fait qu'une preuve paléontologique de l'existence d'animaux domestiques est impossible à fournir, il en résulte qu'il ne peut être question de la présence à Băile Herculane d'un néolithique précéramique, mais bien d'un épipaléolithique.

Les rapprochements faits entre les découvertes de Giurgiu — Malul Roșu et celles d'Usora (Monténégro), Bélévo-Gébédzé (Bulgarie), Izium et Murzak-Koba (U.R.S.S.) et Karim-Shahir (Irak) sont tout à fait exclus et impossibles à soutenir, car à Usora on se trouve en présence d'un paléolithique supérieur de début, à formes bifaciales et de technique szélétienne; à Bélévo-Gébédzé, d'un paléolithique supérieur oriental; à Izium et Murzak-Koba, du tardenoisien et à Karim-Shahir d'un néolithique précéramique. La couche de civilisation de Malul Roșu est située dans les dépôts lœssoides finals du dernier lœss jeune, et représente des ateliers où l'on travaillait le silex. On y constate une technique lamellaire de la dernière période aurignacienne, la possibilité de l'existence d'un néolithique précéramique appartenant au stade glaciaire Würm III est donc exclue.

On doit également écarter la probabilité de l'existence à Dîrțu de ce qu'on appelle le mésolithique, car on y a affaire à un aurignacien supérieur oriental qui dure jusqu'à sa rencontre avec la première période du néolithique, précédant, au point de vue typogénétique, les plus anciennes attestations de la civilisation du Criș connues jusqu'à présent en Roumanie.

Quant à la civilisation de Fiera, on se trouve, là aussi, en présence de la première période d'un néolithique connaissant la céramique, la pierre polie et la culture primitive des plantes. Les microlithes trouvés, associés à la céramique et à la pierre polie, tant dans la couche de civilisation que dans un fond de hutte, ne représentent rien d'autre qu'une tradition épipaléolithique. D'ailleurs, jusqu'à présent, il n'y a nulle preuve de l'existence en Roumanie d'un soi-disant mésolithique, mais seulement de civilisation épipaléolithique et de la persistance de la tradition microlithique à la première période du néolithique roumain.